

İÇTİMÂİYÂTTA HAYATİYAT MESLEKLERİ

— 1 —

Geçen makalelerimizde içtimâî hâdiseleri tarif ve izah ederken içtimâiyât ile ruhiyyat arasındaki münasebetlerden ve ayrılıklardan bahsetmiş ve içtimâî hâdiselerin ferdi ve ruhî hâdiselerden ayrı ve müstakil bir şe'niyet teşkil ettiğini görmüştük. Eski Yunan filozoflarından Aristo ve Eflatundan beri içtimâiyâta, (*ideoloji*) *fikriyat* ve sonraları hayatiyat ve nihayet ruhiyyat tahakküm etmek istemiş ve bu ilim bir müddet bunlarla mücadele ettikten sonra son zamanlarda istiklalini ilan etmiştir. İçtimâiyâtı bel' etmek isteyen nazariyeler arasında ruhiyyattan sonra *hayatiyat* (*biyoloji*) nazariyelerini tedkik edelim. Bilhassa üçe ayrılan bu nazariyeler Darwin, Lamarck, Milne Edwards gibi alimlerin içtimâiyât sahasına giren ve *darwinizm sosyal*, *lamarckizm sosyal* vs. isimlerini alan rekabet veya ıstıfâ, irsiyet, tahallûf nazariyeleridir. Bunları bugünkü içtimâiyât nokta-i nâzârından tenkid etmeden evvel neden ibaret olduklarını kısaca hatırlatmak isteriz.

*
**

Lamarck en tekemmül etmiş hayvanlardan en âdî hayvanata bütün silsile-i derecatı gözden geçiriyor ve bunlarda gitgide uzviyetin tedenni ve bisâtet kesbettiğini müşahede ediyor. Bu nazariyesini bilahere Edwards daha ziyade tavzih ediyor. Darwin'in tasrih edeceği bir nazariyesinde de Lamarck az çok mükemmel mahlukat arasında hakikat-ı halde infisal mevcut olmadığını söylüyor. Silsilenin uçlarında müşterek bir şey mevcut değil gibi görünüyor. Fakat ilmin terakkisi gösterdi ki gâ'î hadler arasında görmediğimiz birçok mutavassıtlar vardır. Tabiîyyûnun ecnası tahdit etmek istedikleri zaman hissettikleri müşkülât bundan ileri geliyor.

Demekki tabiatta müfekkiremizin idrak edemediği bir vahdet, uzviyetler arasında münasebetler mevcuttur. Hayvanat silsilesi derecâtı hâvi bir merdiven değil, bir zincir teşkil eder. Tabiatta hem silsile-i meratib hem de temâdi vardır. Tabiatın mahsulâtı arasında tedric vardır fakat farklar kat'î değildir.

Eğer bu iki hâdise doğru ise ve eğer hayvanatın teşkil ettiği zincir dahilinde, muğlakiyet itibariyle gayr-i müsavi olan uzviyetler birbirine bu kadar yakından temas ediyorsa, âli hayvanların süflî hayvanattan çıktığı ve onları daha ziyade tekemmül sûretiyile temâdi ettirdiği velhasıl âli kısım süflî kısmın mütehavvil ve mütekemmil bir şekli olduğu neticesi çıkmaz mı? İşte Lamarck bu neticeye vasıl olmak istiyor.

Fakat acaba hakikat-ı halde uzviyetler tahavvül ediyor mu? Lamarck diyor ki : Gözlerinizi etrafınızda gezdiriniz Hayvanat-ı ehliyeniz, zer' ettiğiniz nebatlar bin türlü tenevvü misali arzeder. Çavdarlarınız, lahanalarınız, marullarınız, her biri yeni yeni hilkatler değil mi? Ehlî ördek kardeşi yabanî ördek gibi uçabiliyor mu? Etrafınızda, kümeslerde, bahçelerde cereyan eden ahvalin, uzaklarda, dağlarda ve bayırlarda, vahşî tabiatın her tarafında da vukû'a geldiğini düşününüz. Oralarda muhtelif muhitlerin taht-ı tesirinde mahlukat tâdîlata uğruyor ve fertte itiyad ile husûle gelen bu tahavvûlat bütün cins dahilinde irsiyet vasıtasıyla tesbit edilmiş bulunuyor.

Tekemmülâtının hadd-i gayesini geçmemiş bütün hayvanlarda herhangi bir uzvun daha sık ve daha devamlı bir sûrette istimali bu uzvu yavaş yavaş takviye eder, inkişaf ettirir, büyütür ve ona bu istimalin devamıyla mütenasib bir kudret bahşeder. Halbuki böyle bir uzvun daimî noksanı onu gayr-i mahsus bir sûrette za'fa düşürür, harab eder ve tedricen melekâtını tenkis ile nihayet ortadan kaldırır. Mesela balinalarda ve kuşlarda dişler istimal edilmeye edilmeye nihayet zail olmuştur. Aksi sûretle su hayvanlarında ayaklar sık sık istimal ile kürek şeklini almıştır. İhtiyaç saikasıyla, şikarını bulmak için su üstünde yüzmeye mecbur olan kuş suyuna sathında hareket edebilmek için ayaklarıyla suya çarpmaya ve binaenaleyh ayaklarının parmaklarını ayırmaya muhtaçtır. Bu parmakları esasa rabteden deri mütemâdiyen tek-

rar edilen bu ayırma ile tevessü itiyadını alır. Bu sûretle zamanla ördeklerin, kazların vs. parmaklarını birleştiren ince deri bugünkü gördüğümüz şekli iktisab etmiştir. Bazı kuşların dillerinin uzaması, yassı balıkların gözlerinin yerlerini değiştirmesi, zürafanın boynunun uzaması, bazı memeli hayvanlarda tırnakların teşekkülü daima aynı tarza tekerrür eden gayretler neticesinde aynı sûretle izah olunur. Mahlukatta husûle gelen tahavvüller ihtiyaçların ve muhitlerin emrettiği itiyadların mahsulüdür. Fakat ferdin iktisab ettiği tahavvülat onunla beraber oluyor mu? Her batında muhite tetabuk gayreti tekrar mı başlıyor? Lamarck, «Hayır», diyor. «Tabiat fertlere mensup oldukları cinslerin içinde bulunduğu şeraitin tesiriyle ve binaenaleyh bir uzvun fazla istimali veya bir kısmın hiç istimal edilmemesiyle iktisab veya zayi ettirdiği her şey batınlar vasıtasıyla yeni gelen fertlere de geçer. Şu kadar var ki mükteseb tahavvüller erkek ve dişi hayvanlarda veya bu yeni fertleri husûle getirenlerde müştereken mevcut olmalıdır.» Demek oluyor ki itiyadın yarattığı şeyleri irsiyet muhafâzâ ediyor. Bu iki kanun ile uzvî şekillerin tesbit ve tahavvülü izah olunuyor ve fertlerde husûle gelen tahavvüllerin ne sûretle ecnâs-i hayvaniyeyi husûle getirdiğini anlıyoruz.

O halde artık tabiat mahlukatı hariçten istediği ve hükmettiği gibi kalb ve i'mal etmiyor. Zihayatlar şekillerini bizzat arayıp buluyorlar ve nev'emâ kendi kendilerine sırf muhitin tesiriyle bir kalıp, bir şekil veriyorlar. Lamarck'a tabiat üç kelime ile ifade olunuyor : Madde, hareket, kanunlar. Tabiatın arzettiği heyet-i umûmiyenin intizamı cüzlerin hareketinden ibarettir.

**

Tahallüf nazariyesini [différenation] vaz' eden ve bunu mahlukatın terakki kanunu addeden Milne Edwards'dır³⁷.

---

37 Eserleri : Eléments de Zoologie, Leçons sur l'anatomie, la physiologie, la classification et les moeurs des animaux. Paris, Masson, 1840; Introduction à la Zoologie générale, Cousidération sur les tendancs de la nature dans la constitution du régime animal. Paris, Masson, 1851; Leçons sur la physiologie et l'anatomie comparées de l'homme et des animaux Paris, Masson, 1857-1881.

Tabiata bakarsak görürüz ki mevcudat arasında büyük bir te-nevvü olduğu gibi büyük bir müsavatsızlık da vardır. Mahlukat arasında müsavat yok, yani bazıları daha mükemmel, bazıları daha çok mükemmeldir. Mahlukatın derece-i tekemmülü nasıl ölçülecek? Bunu izah için Edwards alem-i içtimâiden bir misal alıyor. İbtidâi bir cemiyette her fert muhtaç olduğu her şeyi hemen hemen kendisi istihsal eder. Bunun için de mahsulatının adedi çok olamadığı gibi neveleri de o kadar iyi olamaz. Bu cemiyetlerde hayat kaba ve mahduttur. Bilakis medenî bir cemiyette iş bölünüyor. Biri bu gıdayı eker, diğeri ekmeğini pişirir. Bazıları ayakkabı yapar, başkaları kumaş dokur. Bunun için de mahsulatın adedi artığı gibi neveleri de iyileşir. İstihalat kemmiyet ve keyfiyet itibariyle ıslah edilmiştir. Bunun neticesi olarak hayat tevessü eder, incelir. Taksim-i a'mâl had-i gayesine götürülürse, filhakika birçok işçilerin daire-i faaliyetini dar ve pek yeknesak bir hale sokar. Fakat mütemâdiyen aynı hareketleri yapmaya ve aynı şeyleri düşünmeye mecbur olan her amele bundan dolayı işte daha mahir olur. Herkesin gayretlerinin iyi bir sûrette tanzim ve tesikiyle mahsulatın heyet-i umûmiyesinin kıymeti muhayyileyi şaşırtacak bir sûretle artar. Bu sûretle fertler için bir sıkıntı olsa bile, umûmun saadeti ancak taksim-i a'mâl ile elde edilebilir.

Uzviyetler de cemiyet gibidir. Yani uzviyetlerde kudret-i hayatiye dar bir sahada işler ve pek çabuk söner; fiiller pek az tehalüf eder. Fevkalade basit olur. Çünkü a'mâl pek az taksim edilmiştir. Bu uzviyetler fena idare edilen ve ameleden her biri az çok her işle meşgul olan bir imalathaneye benzer. Sair bazı uzviyelerde ise bilakis hayat daha muğlak ve daha uzun olur. Melekeler büyür ve uzviyetin faaliyeti daha fazla dikkat ve kudretle vukubulur. Çünkü uzviyetin heyet-i umûmiyesinin muhafâzâsına lazım olan vezaif çoğalmış ve her biri ihtisas kesbetmiştir.

Filhakika âli hayvanlar, henüz nebatlardan ayrılamayan süflî hayvanlarla mukayese edilirse, vezaif-i uzviyedeki ihtisas ile uzviyetin tekemmülü arasında münasebet derhal göze çarpar. Bazı hayvanlarda vazife birdir. Aynı hücre hem hareket eder, hem hazım ve hem de tenasül eder. Hayvanat silsile-i derecatında yükseldikçe vezaif taaddüd eder ve her vazifeye mütehassas bir alet tayin olunur. Vazife ile uzuv arasındaki sıkı münasebetlerden do-

layı a'mâlin taksimi ile aletlerin de tekessürü lazımdır. Yeni bir vazifenin ifası için yeni bir uzuv meydana çıkar. Bu sûretle uzviyet tehallûf eder. Her unsur işinin şeklini alır. Fakat uzuvlarda sarîh bir tehallûf vukû'a gelmeden taksim-i a'mâl husûle gelebilir. Çünkü tabiat muktesiddir. Bazen uzuvları birbiri yerine ikame eder. Bazen fizyolojik istiânelerde bulunur. Tenevvü ettirdiği yeni vazifeleri eski uzuvlara gördürür. Fakat bu vazifelerin iyice tekemmül edebilmesi için hususî uzuvların vücuda gelmiş olması lazımdır. Bazı mahlukat hareket uzuvlarını teneffüs için de istimal ederler. Fakat hareket ile teneffüs ayrı ayrı evsafı istilzam eder. Bu iki vazife ayrı ayrı ve her birinin istilzam ettiği evsafı hâiz uzuvlar tarafından ifa edilmedikçe tekemmül edemez.

Demek oluyor ki *mütehâllif* [*différencié*] bir uzviyet vazifelerini diğerlerinden daha iyi ifa eder ve daha mükemmel bir heyet-i umûmiye teşkil eder. Bununla, tehallûf mahlukatın terakkisinde şey'i ve kat'i mîsdâk olmuş oluyor.

**

Darwin *rekabet* [*concurrence*] veya *tabîi istifâ* [*selection naturelle*] nazariyesini vaz' etmiştir.

Darwin insanların zer'ettikleri nebatlarda veya yetiştirdikleri hayvanlarda ne gibi tarzlar istimal ettiklerini tedkik etmiş ve bundan tabiatın bütün ecnası tedricen ne sûretle teşkil ettiğini bulmuştur.

Darwin tedkikatında o zamana kadar tabîiyyûn için meçhul olan tecrübî usûlü istimal etmiştir denilebilir.

İnsanların ehli hayvanatını yetiştirmesinde tabîiyyat alimi için şâyân-ı tedkik ne olabilir? Birbirinden gitgide ayrılan, tekemmül eden bir takım neviler mevcuttur ki hep aynı hayvandan iniyorlar. Mesela ördek veya tavşan güvercin, bârgîr (beygir) cinsleri gitgide nev'ini değiştiriyor ve bunları yetiştiren adamlar, isterlerse iskelet ile dimağa kadar bütün uzuvları tehallûf ettirebiliyorlar. İnsanlar nasıl oluyor da uzviyete istedikleri şekli verebiliyorlar?

İnsan hiçbir şey yaratmıyor fakat her şeyde intihab edebiliyor. Tabiatın husûle getirdiği fertlerden hiçbiri diğerine benzemiyor.

İnsan bunların içinden bir dereceye kadar arzu ettiği evsafı hâiz olanları alarak cinsleri istediği gibi kalb ve imal edebiliyor. İnsanın ıstifâi kudreti birçok batınlarda aynı cihetten tahavvülatı teraküm ettirmesindedir. Demek oluyor ki burada ıstifâ hem tabiatın ve hem zekanın iştirak-i mesaisiyle oluyor. Tabiat bir takım unmûzecele veriyor. Zeka bunlar arasında mefkûresine göre bir intihab yapıyor.

Fakat bu mefkûreyi hâiz kimse olmadığı yerde bu intihab nasıl oluyor? Tabii ıstifâ nasıl vukûbuluyor? Tabiat fertleri tehallûf ettirmek için şüphesiz insanı beklemedi.

Burada da Darwin beşeriyeti müşahede ederek kanununu bulmuştur. Meşhur iktisatçı Malthus'a göre nüfus rızıktan daha çabuk tezayüd ediyor.

«Esasen işgal edilmiş bir alemde doğan bir insanın ,eğer ailesi kendisine muâvenet edecek bir halde değilse ve eğer cemiyet onun sa'yine muhtaç değilse, bir parça gıda istemeye hakkı yoktur. O yeryüzünde hakikaten fazladır. Büyük tabiat ziyafetinde ona tabak konmamıştır. Taibat ona gitmesini emreder ve bu emrini bizzat kendisi de mevki-i icrâya koyar».

Malthus bu kanunun bütün canlı mahluklara kabil-i tatbik olduğunu irâe etmişti. «Bütün mahlukat istifade edebilecekleri gıdaların tahammül edemeyeceği dereceden fazla tezayüde bir meyl-i daimî gösteriyorlar. Tabiat hayat tohumlarını her iki alemde de serbest bir el ile serpmiştir. Fakat yer ve gıda hususunda muktesid davranmıştır».

Darwin diyor ki : «Bu şerait dahilinde müsaid neviler muhafâzâ olunuyor. Halbuki daha az mümtaz olanlar harab oluyor». Alem-i hayvanî ve nebatîye tatbik olunan Malthus kanunu Darwin'e «hayat rekabeti» nazariyesini buldurmuştur. Gıdanın miktarı ile mahlukatın miktarı arasındaki nisbetsizlikten husûle gelen cihan mücadelesi kendisine hayırlı bir zaruret şeklinde göründü.

Eğer tabiat bu tezayüdün önüne geçmeseydi dünya, süratle tenasül eden birçok hayvanat ile dolardı. Halbuki bu hayat kavgasında yalnız en müsaidler, en kuvvetliler, en iyiler kurtuluyor. Fertlerin doğarken birlikte getirdikleri kabiliyetler arasında bazı-

ları faydalı, bazıları muzırdır. Tabiidir ki tâlihin fena kısmı en zayıfların başına düşer. Ecnâs-ı hayvaniyenin hayrına olarak yalnız en müstaid fertler yaşamaladırlar.

«Bu cihan mücadelesinin düşüncesi elîmdir. Fakat teselli bulmak için şu itmînan var ki yalnız en kuvvetli, en sağlam, en bahtiyar olanlar yaşıyor. Bu sûretle tabiî harpten, açlıktan, ölümden doğrudan doğruya fehmedebileceğimiz en şâyân-ı takdir netice husûle geliyor : Âli mahlukların baty-ı teşekkülü...». Demek oluyor ki mahlukatı ıslah ve tehallûf ettirerek ırkların yükselmesine sebebiyet veren, mahlukatın birbiri üzerine icrâ ettiği tazyiktir. Her şey otomatik bir sûrette yekdiğerine merbuttur. Fazla-i istihsalât rekabete sebep oluyor. Rekabet de ıstıfâyı intac ediyor. Bu sûretle hiçbir müntehib olmadan en iyiler kuvvet-i eşya ile intihab edilmiş oluyor.

Asr-ı hazır hayatiyatına hakim olan bu üç nazariyeye içtimâiyâtta da üç meslek tetabuk ediyor. *Tâbiî içtimâiyât* [*sociologie naturaliste*] namıyla yad olunan bu meslekler bazen cemiyet-i beşeriye içinde fertlerin hür bir sûrette rekabet etmelerine müsaade etmek zarurî olduğunu iddia ediyor ve *darwinizm sosyal* namını alıyor. Bazen cemiyetleri uzviyetlere teşbih ederek bunların da uzviyetler gibi gitgide tehallûf etmesi lüzumunu ileri sürüyor ve *uzvî nazariye* [*theorie organique*] namını alıyor Nihayet irsiyetin harikulade kudretine istinad ederek cemiyetlerin âzâlarını ırklara göre ayırmak ve silsile-i meratibe tevfiik etmek lüzumuna kaildirler ki o zaman buna *antropo sosyoloji* deniliyor. Binaenaleyh içtimâiyâtta irsiyet veya veraset tehallûf ve rekabet nazariyelerini sırasıyla tedkik ve tenkid edeceğiz.

İçtimâiyât Müderris Muavini

NECMEDDİN SÂDIK